

**Uluslararası Muhammed b. Tavî et-TANCÎ
SEMPOZYUMU'nun Ardından**

Ahmet İşhak DEMİR*

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Türkiye Diyanet Vakfı işbirliği ile 13-14 Ekim 2011 tarihleri arasında Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Uluslararası Muhammed b. Tavî et-Tancı Sempozyumu düzenlendi. Koordinatörlüğünü Prof. Dr. Sönmez KUTLU'nun yaptığı bu sempozyuma 40 kadar bilim insanı ve araştırmacı katıldı.

Muhammed et-Tancı, 1918 Fas doğdu. Fas ve Mısır'da eğitimini tamamladıktan 1953-1962 yılları arasında Ankara Ü. İlahiyat Fakültesinde, 1962-1965 yılları arasında Fas Rabat Üniversitesinde, 1965-1974 yılları arasında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yaptı. Ankara Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi kürsüsünde profesör olarak görev yapmış olan Muhammed et-Tancı, memleketini ilim öğrenme meraklısı talebelere hoca olma uğruna terk ederek Türkiye vatandaşlığını tercih etmiş, Türkiye'den evlenmiş fakat hayatının tam verimli döneminde 1974 yılında Rahmet-i Rahman'a kavuşarak aramızdan ayrılmıştır.

Sempozyum Koordinatörü Prof. Dr. Sönmez Kutlu, açış konuşmasında sempozyumun düzenlenmesi süreci hakkında bilgi verdikten sonra, Türkiye'de İslam bilimlerinin gelişmesinde ve bilimsel zihniyetin yerleşmesinde "Üç Altın Muhammed", yani Muhammed et-Tancı, Muhammed Hamidullah ve Muhammed Tayyib Okıç'ın önemli bir yeri olduğunu, son ikisinin anısına sempozyumlar düzenlendiğini ve Tancı için ise vefa borcunun bu sempozyumla yerine getirilmiş olacağını ifade etti. Daha sonra yurt dışından ve yurt

* Yrd. Doç. Dr. Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri,
ahmet@ahmetishak.com

içinden sempozyuma katılan akademisyenlere ve sempozyumun düzenlenmesine katkıda bulunanlara, ayrıca sempozyum dolayısıyla tertiplenen Muhammed et-Tancî Sergisi'ni düzenleyen başta Doç. Dr. Abdülkadir Dündar olmak üzere sergi tertip heyetine teşekkür etti. Konuşmasının sonunda Muhammed et-Tancî'nin adının yaşatılması için öğretim üyesi olarak görev yaptığı Fakültelerde isminin dersliklere veya konferans salonlarına verilmesini teklif etti.

Sempozyuma ev sahipliği yapan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, açılış konuşmasında, "bizden öncekiler tarafından bırakılan izleri arayıp bulmak, onları tanıtmak ve bizden sonrakiler için güzel izler bırakmak" amacıyla, bizzat öğrencisi olduğu çok değerli bir hocası için böyle bir organizasyonu gerçekleştirerek vefa borcunu ödemenin mutluluğunu yaşadığını belirtti. Bu Sempozyum fikrini ortaya atan Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma ve Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük'e, ortaklaşa düzenleme yaptıkları Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Raşit Küçük'e, Sempozyumun maddî külfetini üstlenen Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ile katkısı ve katılımı olan herkese teşekkür etti.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Raşit Küçük de, açılış konuşmasında Muhammed et-Tancî'nin yurdu-muzda görev yaptığı tek ilahiyat fakülteli dönemin dini ilimler birikimi göz önüne alındığında, yaptığı görevin ve dini ilimlerin ihyası noktasında açtığı çığırın çok daha iyi anlaşılabilceğini belirtti. Sempozyumda görev alan herkese ve özellikle et-Tancî'nin talebeleri olmuş, bilgi ve hatıralarını paylaşmaya gelmiş akademisyenlere teşekkür etti.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsilen katılan Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ise, Türkiye'nin üç altın Muhammed'i olan Muhammed Hamidullah, Muhammed Tayyib Okıç ve Muhammed Tavit et-Tancî'nin Annemarie Schimmel ile birlikte Türk İlahiyatının farklı kıtalardan birikim devşirmesinin sembolik isimleri olarak önemli olduklarını vurgulayarak hepsini saygıyla andığını belirtti.

Sempozyum toplam yedi oturum ve bir değerlendirme oturumu olarak gerçekleştirildi. Başkanlığını Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun

yaptığı “*Hatıralarda Muhammed b. Tavit et-Tancı*” adlı **Birinci Oturum**’da hocanın eşi, meslektaşları ve öğrencileri olarak on bir konuşmacı hocayla ilgili anılarını paylaştılar. Muhammed et-Tancı’nin muhterem eşleri toplantıya katılmadı. Ancak Doç. Dr. Abdülkadir DüNDAR’ın Necla Hanım ile İstanbul’da gerçekleştirdiği bir söyleşi ekrana yansıtıldı. Necla Hanım, Muhammed et-Tancı ile tanıştırmaları, mutlu evlilik hayatları ile ilmi çalışmalarındaki titizliği hakkında bilgiler verdi. Daha sonra eşinin beklenmedik vefatı sonrası kızıyla yalnız kaldıkları dönemde kendilerine destek veren ve böyle bir Sempozyum ile hocalarını anarak kendilerini onurlandıran et-Tancı’nin öğrencilerine teşekkür eden Necla Hanımın konuşması salonda duygulu anlar yaşanmasına sebep oldu.

Prof. Dr. Hüseyin Atay, doktora çalışması esnasında et-Tancı’nin bilgisi ve özellikle Arapça’ya vukûfiyetinden çok istifade etmiş olduğunu belirtti. Bıraktığı en büyük mirasın da eski yazmaları neşretme sanatı olduğunu söyledi.

Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı, et-Tancı’nin 1950’li yıllarda İslam dünyası ve Türkiye’nin büyük ihtiyacı olan yenileşmenin, düşünce-deki açılımın ve köklü bir biçimde İslam’ın üzerini kaplamış olan kabukların temizlenerek öze ulaşılması yolunda, bir meselenin nabızdan tutularak nasıl ortaya çıkarılabileceğinin yollarını göstermeye çalışmış olduğunu belirtti.

Prof. Dr. İbrahim Agah Çubukçu, 1955 yılında kendisini İslam Felsefesi asistanı olarak Fakülteye alan et-Tancı’nin, Fakülteye tekrar profesör olarak dönüşünde, bu sefer kendisinin jüri üyesi olarak bulunma onuruna eriştiğini belirtti.

Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın, öğrenci olduğu dönemin Yüksek İslam Enstitüsü hoca kadrosu göz önüne alındığında et-Tancı’nin çok önemli bir katkı ve fark oluşturduğunu, fakat öğrenci iken değil de bunu daha sonra fark etmelerinin üzüntüsünü duyduğunu belirtti.

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Eroğlu, doktora tezi olan İmam Matürîdî’nin *Tevîlâtü’l-Kur’an*’ının tahkiki çalışması esnasında et-Tancı hocadan çok faydalanması yanında onu öğrencilerine son derece nazik, sıcak ve cömert davranan iyilik meleği bir hoca olarak hatırladığını belirtti.

Prof. Dr. Salih Tuğ, et-Tancî'nin Prof. Dr. Zeki Velidi Togan aracılığıyla İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Enstitüsü Arap-Fars Filolojisi kürsüsüne sözleşmeli olarak alındığını ve önemli hizmetler yaptığını belirtti.

Prof. Dr. Mahmut Kaya ise 1971-72 yıllarında İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi'nde Arapça zor metinler derslerine geldiğini ve bu dersler için seçtiği son derece düşündürücü metinleri ufuk açıcı olarak yorumlamasından çok istifade ettiklerini belirtti.

Doç. Dr. Esat Kılıçer, doktora jürisinde bulunmuş ve doçentlik çalışmalarına yardım etmiş olan et-Tancî'den çok istifade etmiş olduğunu ifade etti.

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay, et-Tancî'nin yüzünden tebessüm eksik olmayan bir hoca olduğunu ve kendilerine çeşitli açılardan bakarak farklı düşünmeyi öğrettiğini söyledi.

Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, et-Tancî'nin verdiği bilgiye göre Tavî'tin Sabit kelimesinin Fas'ta yöresel dilde kullanılışı olduğunu; Türkiye'ye dönerek burada kalış nedeninin de evlenme değil, Türkiye'de kabiliyetli, istekli gençler bulması ve bunun için burada kalmayı tercih etmesidir dedi.

"*Muhammed b. Tavî't et-Tancî'nin Hayatı, Ailesi ve Yetiştirdiği Çevre*" başlıklı **İkinci Oturum**'un başkanlığını Prof. Dr. Mustafa Fayda yaptı. Bu oturumda ikisi yurt dışından olmak üzere üç bildiri sunuldu.

Bu oturumda ilk tebliği Muhammed et-Tancî'nin kızı Prof. Dr. Ayşe Emel Kefeli sundu. "Muhammed b. Tavî't et-Tancî'nin Hayatı" başlıklı tebliğinde babası Muhammed et-Tancî'nin hayat hikâyesine ilk tahsilini babasından aldığını belirterek başladı. 1936'da Fas'ta eğitiminden sonra ilk meslek hayatına Tetuan'daki el-Ma'hadu Dinî de öğretim görevlisi girdiğini, 1939'da Mısır'a gidip 1945 yılında Kahire Üniversitesi Arap Dili bölümünden, Kral Faruk'dan ödül alarak, dereceyle mezun olduğunu belirtti. Ahmed Emîn'in önerisi üzerine İbn Haldûn'un *Mukaddime*'sinin ilmî neşri üzerinde çalışmaya başlamış olduğunu böylece eski metinleri neşir merakının başladığını ifade etti. 1953'de Türkiye'ye davet edilir ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde göreve başlar, 1956'da evlenir, 1962 yılında Fas'a dönerek Rabat ve el Karaviyyîn Üniversitelerinde görev

yaptıktan sonra 1965 yılında tekrar Türkiye'ye dönerek İstanbul'a yerleşir. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde göreve başlar. 1970 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine döner. 1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçer ve 1974 yılında ani bir kalp krizi ile aramızdan ayrılır. Sayın Kefeli'nin kendi hatıralarını da kattığı bölümlerde duygusal anlar da yaşandı. Hocalarına olan vefa duygularını böyle güzel bir sempozyumla ifade eden et-Tancı'nin öğrencilerine ailesi adına teşekkür ederek konuşmasını tamamladı.

Cezayir Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi'nden Dr. Muhammed Abdülhalim Bişi "Mağrip'te Siyasî Çevre ve Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Yetişmesindeki Etkisi" başlıklı bildirisi ile et-Tancı'nin yetiştiği ortamı analiz etti.

Yine Cezayir Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi'nden Dr. İzzuddin Ma'miş "Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Kişiliğinde Kültür Kesişimleri ve Düşüncesinin Oluşumundaki Rolü" konusunda sunduğu tebliğiyle et-Tancı'nin farklı ülkelerde ilmi çalışmalar için bulunması, onun ilmi ve fikri kişiliğinin oluşumunda önemli rol oynadığını belirtti.

Prof. Dr. Mustafa Fayda kendi hatıralarıyla süslediği kapanış konuşmasında tez çalışmaları esnasında et-Tancı'nin temel kaynaklara ulaşma hedefi konusundaki vurgusunu değindi ve Fakültenin hocaları olarak kendisinden Cahız'ın *el-Beyân ve't-tebyîn*'ini okuduklarını da ekledi.

"*Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin İlmî Kişiliği ve Eserleri*" konulu **Üçüncü Oturum**'un başkanlığını Mısır Ezher Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayman Fuad Seyyid yaptı. Oturumda ikisi yurt dışından olmak üzere beş tebliğ sunuldu.

Fas'lı Dr. Abdussamed Aş'ab mazereti dolayısıyla katılamadı. Ancak "İlim Mihrabına Adanmış Bir Hayat: Prof. Muhammed b. Tavî et-Tancı" başlıklı bildirisi Irak Anbar Üniversitesinden Dr. Ahmed Cum'a tarafından özetlendi. 1912 yılında Fas'ın resmi olarak Fransa ve İspanya'nın sömürgeciliğine maruz kaldığını, 1923'te Tanca şehrinin dokuz Avrupa devletine ve Kuzey Amerika'nın yönetimine bırakıldığını ve 1956'da Fas'ın bağımsızlığını elde etmesine kadar bu şekilde kaldığını belirtti. Bu dönemde İspanyollara karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde et-Tancı ailesinin önemli bir rol aldığını

ifade ettiği bildirisinde Muhammed et-Tancî'nin bütün hayatını ilme adadığını ve bu yolda önemli hizmetlerde bulunduğunu vurguladı. Bu bağlamda İbn Haldûn Mukaddimesi'ni tahkik ettiğini fakat basıma hazır hale geldiğini arkadaşlarına söylemiş olmasına rağmen akibeti hakkında bilgisi bulunmadığını bu durumun araştırmacıları beklemekte olduğunu belirtti.

Özbekistan Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tahir Kahhar, "Rus ve Özbek İlim Çevrelerinde Muhammed b. Tavî et-Tancî ile İlgili Değerlendirmeler" başlıklı bildirisinde et-Tancî'nin Özbek çevrelerinde tanınmasının sebebinin Biruni'nin *Tahdidu nihâyâti'l-emâkin li tashihî mesâfâti'l-mesâkin* isimli eserini Arapça olarak 1962 yılında Ankara'da yayınlaması olduğunu ve Rus araştırmacıların bu eser üzerine analizlerinden bahsetti. Kahhar "Büyüklere hizmet et, sana da hizmet edecekler" atasözünün bir güzel örneği olarak et-Tancî'nin büyüklerine yaptığı hizmetleri dolayısıyla günümüzde anılmakta olduğunu ifade ederek tebliğini tamamladı.

Prof. Dr. Metin Yurdagür, "Muhammed et-Tancî'nin İslam Araştırmaları Merkezi'ne (İSAM) İntikal Eden Metrûkesi" konusunda bilgiler verdi. Buna göre et-Tancî'nin vefatından yıllar sonra, merhûmun ailesi ile irtibatını kesintisiz sürdüren Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun delâleti ile, hocanın tezgahındakiler de dahil olmak üzere bütün ilmî metrukâtının, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi Arşivi'ne intikal ettirildiğini ve bunların tamamının internette araştırmacıların istifadesine sunulduğunu belirtti.

İSAM'dan katılan ve et-Tancî'nin buradaki metrukesinin tasnifi ile ilgilenen Öğr. Grv. Fuat Günel de Yurdagür'ün verdiği bilgilere ek olarak bu miras arasında yer alan mektuplarının nezaket ve edebî yönden çok güzel örneklerle dolu olduğunu ifade etti.

Yrd. Doç. Dr. Abdülmecid İslamoğlu, "Muhammed et-Tancî'den Türk Tarih Kurumu'na İntikal Eden Metrûkesi" başlıklı bildirisinde et-Tancî'nin vefatından sonra bu kurum tarafından satın alınmış kütüphanesi hakkında bilgi verdi. Bu kitapların otuz yıla yakın hiç açılmadan koliler içinde kalmış olmasının ilim dünyası için bir kayıp oluşunu vurgulayarak kendileri tarafından bunların kataloglanması hakkında bilgi verdi.

Başkanlığını Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın yaptığı “*Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Tahkik Çalışmaları*” adlı **Dördüncü Oturum**'da Fas, Mısır ve Türkiye'den birer konuşmacı yer aldı.

İlk tebliği Rabat Üniversitesi'nden Ahmed Şevki Binebine sundu. “Arapça İlmî Neşir Metodu” adlı tebliğinde onun ilmi neşir metodunu analiz etti.

Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, “Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin İslâm Araştırmalarında İlmî Neşir Yöntemi” adlı tebliğinde Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin yazıya geçirilmesi ve kontrolü hakkındaki çalışmalardan başlamak suretiyle yakın dönem tenkitli neşir metodundan önce de metinlere eleştirel bakışın İslâm bilim tarihinde mevcut olduğunu belirtti. Tahkik usulünü öğrenmek için bir uzman elinde yetişmenin önemli olduğunu ve Muhammed et-Tancı ile böyle bir şansa kavuşmuş olduğunu belirtti. Muhammed et-Tancı'nin bir nüshayı esas alıp metni oluşturduktan sonra diğer nüshalardaki farkları gösterme ile yetinme yerine mevcut nüshalar arasında bağlama göre tercihte bulunarak ve hatta bununla da yetinmeyip kendisi ekleme ve eksiltmeler de yaparak sağlam metni ortaya çıkarma metodunu benimsemiş olduğunu belirtti. Metin tahkikinin fedakârlık isteyen çok önemli bir iş olduğunu ve her İlahiyat fakültesinde böyle bir birim olması gerektiğini de sözlerine ekledi.

Ezher Üniversitesi Yazma Eserler Merkezi Müdürü Prof. Dr. Ayma Fuad Seyyid, “Muhammed b. Tavî et-Tancı ve İbn Nedîm'in *Kitâbu'l-Fihrist*'ini Tahkiki Projesi” adlı bildirisinde et-Tancı'nin en önde gelen muhakkiklerden biri olduğunu vurguladıktan sonra onun *Kitâbu'l-Fihrist*'in tahkiki Projesi hakkında bilgi verdi.

Başkanlığını Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı'nın yaptığı “*Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Fikirleri ve İslam Bilimlerine Katkısı-I*” adlı **Beşinci Oturum**'da yurt içinden dört tebliğ sunuldu ve oldukça tartışmalı geçen bir oturum oldu.

Birinci tebliği Prof. Dr. Ahmet Akbulut sundu. “Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Kelamî Görüşleri” başlığını taşıyan tebliğinde Akbulut, öğrenciliği döneminde Muhammed et-Tancı'nin Sakifetu Beni Sa'îde toplantısı üzerinde çok duruşu dolayısıyla, galiba hoca başka bir şey bilmiyor dahi düşünmüş olduğunu fakat yıllar sonra doktora tezi esnasında Sakife olayının ne büyük bir kırılma noktası oldu-

ğunun farkına vararak böyle bir hocanın talebesi olmanın bahtiyarlığını hissettiğini belirtti. et-Tancı'ye göre İslam'ın tevhid akidesi müslümanı Allah ile karşı karşıya getirir, Allah ile kulu arasında aracı ve şefaathçilere hiçbir yer bırakmaz. et-Tancı'nin inanç alanında sık sık hadislerle başvurmasının izahının zor olduğunu da sözlerine ekledi. İlimin zararlı da olabileceği kanaatinde olan et-Tancı'nin imanın ilmin kontrolcüsü olması gerektiğini söylemesinin bir çelişki olduğunu zira küfrün de bir iman çeşidi olduğunu gözden kaçırdığını ve ilmin kontrolünde olmayan imanın yapmayacağı saçmalık bulunmadığını söyledi. Kelam konuları içinde vahiy konusuna yer vermesinin önemli olduğunu belirten Akbulut buna rağmen bu konuda geleneğin peşinden gitmesinden kaynaklanan tutarsızlıklara da düşmüş olduğunu ve bu bağlamda hadislerin de vahiy olduğunu söylemesini anlamak imkânsızdır dedi. Geleneği birçok noktada eleştiren Muhammed et-Tancı'nin önemli bir kelamcı olduğunu belirterek sözlerini tamamladı.

Oturum başkanı Fığlalı, her yönüyle "adam gibi adam" diye nitelendiği hocası et-Tancı'nin görüşlerinin çelişkili bulunarak eleştirilmesi karşısında, hocanın kendi elinden çıkan düzgün kitabının bulunmadığını, yanlış anlama ihtimali bulunan öğrenciler tarafından tutulmuş ders notlarının eleştirilere temel yapılmalarının doğru olmadığını belirtti. Dinleyiciler arasından söz alan Prof. Dr. İsmail Yakıt, Akbulut'un sınıf arkadaşı olduğunu ve kendisinin hocanın notlarını neşrettiğini hatırlatarak; et-Tancı'nin ders işlerken önce gelenekte mevcut farklı fikirleri naklettiğini ve ardından değerlendirdiğini belirterek, bu ayırımının gözden kaçırılmasıyla tamamının Muhammed et-Tancı'ye ait olduğunun zannedilmesinin tutarsızlık değerlendirmesine yol açmasının mümkün olduğunu belirtti.

"Muhammed b. Tavit et-Tancı'nin Mezhepler Tarihçiliği" isimli tebliğini sunan Prof. Dr. Hasan Onat, et-Tancı hocanın İlahiyat alanının ve özellikle İslam Mezhepleri Tarihi ilminin kelimenin tam anlamıyla bilimsel bir disiplin haline gelmesine yaptığı katkıya vurgu yaptı. Bu noktada elli ve altmışlı yıllar Türkiye'si ve ilahiyat eğitimini de dikkatten kaçırmamak gerektiğini belirtti. Erken döneme yönelik çalışmalara önem vermesi, onun süreçlerin farkında olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu sebeple sahip olduğumuz bilginin doğru bilgi, savunulabilir bilgi oluşuna büyük önem

vermiştir. Bu bağlamda Şehristani'nin mevcut neşrinin sorunlu ve eksik oluşuna dair makalesini örnek veren Onat, metnin orijinalliğinin peşinde koşan Muhammed et-Tancı'nin bununla da yetinmeyip müellifin her yazdığının doğru olamayacağını da göz önünde bulunduran eleştirel bir bakış açısına sahip olduğunu ifade etti. Mezhepler üzerinde çalışma yaparken o mezhebin birinci el kaynaklarına müracaat etmenin gerektiğini daima vurgulamıştır. Hz. Peygamber'in hiç kimseye gizli bilgi vermediği ve onunla birlikte vahyin kesildiği şeklindeki vurgusu, Şi'a'ya en özgün eleştirilerden birisi olmuştur. Onat'a göre bu durum dini bilgi konusunda otoriteyi ortadan kaldıran ve sadece bilgiyi önceleyen, dönemine göre, olağanüstü bir anlayıştır. Bunlar yanında kaynak kritiğini uygulaması ve mezheplerin din olmayıp insan ürünü olarak, dinin anlaşılma biçimi oluşunu ortaya koyması mezhepler tarihine getirdiği yeniliklerdendir. Mezhepleri anlatmaya insan unsurunu ortaya koyduktan sonra Sakîfe toplantısıyla başlaması ve bu toplantıda Hz. Ebu Bekir'in halifeliğine her hangi bir hadisin delil olarak kullanılmadığını tespiti son derece önemlidir. Olağanüstü bilim ve sentez yeteneği olan bir kafaya sahip olmasına rağmen zaman zaman geleneğin etkisinden kurtulamadığını belirtti. Örnek olarak Muhammed et-Tancı'nin, Hz. Ebu Bekir'i halife görmek isteyenlerin Sünnî, Hz. Ali'yi halife görmek isteyenlerin Şiî ve tarafsızların Mu'tezile olduğunu söylediğini oysa mezheplerin oluşum sürecinin farkında olan hocadan bunun beklenmeyeceğini ifade etti.

Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıglalı, hocası Muhammed et-Tancı "büyük bir çınar" olduğundan bütün dallarına erişmenin uzun süre birlikte olmak suretiyle ancak mümkün olabileceğini belirtti. Sayın Onat'ın eriştiği notlarda durumun böyle olduğunu fakat bunun onun anladığı şekilde değil, Muhammed et-Tancı hocanın kavramların anlaşılması noktasında doğdukları zaman ile kullanıldıkları zamandaki anlam kaymasına dikkat çekmek için bu tür ifadeler kullandığını, bunun farkında olmayınca da bu tür yanlış anlaşılmaların kaçınılmaz olduğunu belirtti.

Prof. Dr. Şamil Dağcı, "Muhammed et-Tancı'nin Fıkıh Dünyası" başlıklı tebliğinde, Muhammed et-Tancı'nin çağdaş hukuk teknik ve sistematığına uyararak furû-i fıkıh konularını tek tek ele almak yerine metot olarak, ferî hükümlerin Kur'ân ve sünnetteki dayanakların-

dan hareketle fikhin temel ilkelerini ortaya koymayı tercih etmiş olduğunu belirtti. Bu bağlamda et-Tancı'nin ilmi çalışmalarında, ağırlıklı olarak fikhin, kelâmın ve mezhepler tarihinin kesiştiği ortak problemleri tespit ederek bunları sistematik bir bakış açısıyla ve ilmi derinliği ile analiz ettiğini ifade etti. et-Tancı'nin, teşrî hükümler ile yüksek ahlakî ilkeler arasındaki bütünlüğe ve ayrılmaz ilişkiye vurgu yaptığını da sözlerine ekleyen Dağcı, onun Şer'î hükümlerin menşe' itibariyle ilahi, hitap alanı itibariyle de insânî olduğunu vurgulamış olduğunu söyledi.

Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar, "Muhammed et-Tancı'nin İslam Felsefesi'ne Katkıları" ismini taşıyan bildirisinde, et-Tancı Hoca'nın İslam Felsefesine, birincisi İslam felsefesi ve tarihi konusunda yapmış olduğu çalışmalar ikincisi de bu konuda düşünsel katkıları olmak üzere iki tür katkısının bulunduğunu belirtti. Bu katkılarına rağmen onu İslam felsefesi konusunda görüşleri ve çalışmaları ortaya çıkmamış bir düşünür olarak gördüğünü ifade etti. Hocanın, içinde doğrudan veya dolaylı olarak İslam Felsefesi ile ilgili çok sayıda çalışması bulunduğunu tespit ettiği terekesinin bu açıdan gün yüzüne çıkarılması gerektiğini söyledi.

Başkan Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı, et-Tancı'nin fikirleri hakkında konuşulanlar arasında çelişki isnadına kadar varan eleştiriler de yapıldığını belirterek bunları izah etmeye çalıştı. Önce konuştuğumuz dönemi göz önüne almalıyız. İkinci olarak o mesele üzerinde yürütülen diğer fikirlerden haberdar olmalıyız. Şunu da unutmamalıyız ki her yazan insan yaşadığı dönemin şartlarının etkisi altındadır. et-Tancı hocanın dersleri göz önüne alındığında, bizler asistan olsak da, burada belirttiğim şartlarda, meseleleri biliyor değildik. 1950'li yıllarda dışardan gelen bütün hocalarda tedirginlikler olmuştur. "Dolayısıyla 'geleneğe karşı direnme gününü gösterememişlerdir' ifadesi çok insafsız bir ifadedir, onun için her ikinizi de tövbeye davet ediyorum" dedi. Rahmetli hocasının onu takdirimize ihtiyacı bulunmadığını fakat hakkı teslim etmek zorunda olduğumuzu zira et-Tancı'nin geleneğe küfretmeden döneminde en yenilikçi fikirleri söylemiş olduğunu ifade etti.

“*et-Tancı'nin Fikirleri ve İslam Bilimlerine Katkısı-II*” konulu **Altıncı Oturum** başkan Prof. Dr. M. Saim Yeprem'in et-Tancı hoca ile ilgili hatıralarından örnekler vermesi ile başladı ve dört bildiri sunuldu.

Prof. Dr. İlyas Çelebi, “Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Klasik Dönem Tasavvufuna Yaklaşımını” adlı tebliğinde Muhammed et-Tancı'nin konulara bütüncül bakışı bilinince tasavvufa bakışının da daha kolay anlaşılabilirliğini belirterek bunları şöylece özetledi: Allah ile yarattıkları arasındaki ilişki ontolojik değil, emir ve itaat yani Rab ve kul ilişkisidir. Diğer ifadeyle Kutsal ile yaratılmış ilişkisidir. Müslümandan beklenen, tevhidin Allah'a özgü kılınması, şirk belirtilerinden hiç birinin nüfuz etmesine müsaade etmeyen bir kararlılıkla, Allah'ı birlemedir Allah sadece hakimiyetin değil, aynı zamanda teşriin de kaynağıdır. İnsan kamil ve müstakil bir varlıktır. Böyle olduğundan da doğrudan Allah'a ilticada bulunabilir ve kurtuluşunu sağlayabilir. Sorumluluk kişiseldir. Dinde çoğulcu bir yapı söz konusudur. Dolayısıyla bütün insanların tek tip dindar oluşlarını beklemek doğru değildir. Mezhep ve tarikatların talimat ve kaidelerine yapışarak Kur'an'a yaklaşmak onun doğru anlaşılmasına engeldir. Dinde Allah'a iman ve samimiyetle kulluk esastır dolayısıyla her türlü şirk, aracı ve şefaatçi tevhide aykırıdır.

Çelebi bu temel kaideler ışığında et-Tancı'nin tasavvufun yerini belirlemek üzere ele aldığı ilk rivayetin Cibril hadisi olduğunu belirtti. İhsanı izah ederken de dinin sadece akıl işi değil aynı zamanda bir gönül işi olduğunu ifade ediyordu. Hocanın sisteminde tasavvuf cüzî dinî ilimler arasında yer alıyordu. İlk dönem sufilik, kurumsallaşmamış bireysel tercih olarak meşrepti daha sonra ise mezhep oldu. İlk sufiler Kur'an ve sünnete bağlılık hissederken sonrakiler batınılığı öne sürerek nasların dışına çıkmışlardır. Ayrıca ilk dönemde terminoloji ortaktı, sonradan şatahat dili ortaya çıktı, riya-zetle vahiy ve ilhama ulaşılabilirliği, mucize ve olağanüstü fiiller gösterilebileceği anlayışı yayılmaya başladı sonuçta medrese ile tekke arasındaki çekişme de buradan neşet etti.

Çelebi, önceki konuşmalarda mezheplerin Cibril hadisinden çıktığını söyleyenler oldu diyerek, Muhammed et-Tancı mezheplerin değil İslamî ilimlerin bu hadis etrafında teşekkül ettiği kanaatinde-dir şeklinde bir düzeltme ile sözlerini tamamladı.

Bakü Devlet Üniversitesi'nden Dr. Faiğ Ahmedzade, "Muhammed et-Tancı'nin Kur'an'ın İ'caz ve Belağatı" başlıklı tebliğinde, önceki peygamberlerin mucizelerinin kendi zamanlarında anlamlı olduğunu, son Peygamber'in bütün zamanlara hitap eden nübüvvetinin delili olarak, et-Tancı'nin Kur'an'ın zaman ve mekânları aşan akli bir mucize olarak ona verilmiş olduğu görüşünde bulunduğunu söyledi. et-Tancı'nin Kur'an-ı Kerim'in icazının onun belagat ve fesahatinde bulunduğu kanaatini taşıdığını belirterek bu görüşünü de gelenekten almış olduğunu ifade etti.

Doç. Dr. Fazlı Arslan, "Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Musiki ve Resim Üzerine Çalışmaları" başlıklı tebliğinde Muhammed et-Tancı'nin Mûsikî ve Resim konularını İslâm medeniyeti içinde göreyerek önem verdiğini ve bu alanlarda üç adet araştırması bulunduğunu belirtti. Hocanın Hz. Peygamber'in resminin yapılması konusunda; Rasûlüllah'ın resmini çizmek mukaddesata hürmetsizlik olur, zira birisini görmeden resmini yapmak, resmi yapılan şahsa iftira dır; dolayısıyla teknik olarak da böyle bir resmin yapılamayacağı ile birlikte et-Tancı'nin bunun yapılmaması kanaatinde olduğunu ifade etti. Arslan din ile resim konusunda ciddi bir çalışmanın Muhammed et-Tancı'den mutlaka istifade etmesi gerektiğini söyleyerek sözlerini tamamladı.

Amerika'da bulunması dolayısıyla Doç. Dr. Sıddık Korkmaz'ın "Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Şi'liğe Bakışı" başlıklı tebliği Arş. Gör. Mehmet Kalaycı tarafından okundu. Mezhepleri inceleme konusunda tarihsel sosyolojik metodu benimseyen Muhammed et-Tancı'nin daha çok İmâmiyye ve Zeydiyye üzerinde durmuş olduğunu belirtti. Kırtas Hadisesi ve ilk halife seçimi ile ilgili olarak et-Tancı'nin, hilafet konusunda Hz. Peygamber'den yazılı veya sözlü herhangi bir şeyin intikal etmediğini vurguladığını belirten Korkmaz, Şi'a'nın imameti dinin aslından saymasını eleştirdiğini belirtti. Şi'anın imamlara mehdilik sıfatı atfının daima muhalefette kalmaktan kaynaklanan bir bakıma psikolojik tatmin olduğu kanaatinde olan et-Tancı'nin, hadislerde geçen mehdi ifadelerini şahıs olarak değil, çeşitli kimselerde bulunabilecek sıfat olarak algıladığını belirtti. et-Tancı'ye göre Hz. Ali, Ebû Huzeyfe ve Ebû Hureyre'ye hususî bir ilim verildiği yolundaki nakillerin dinî bakımdan herhangi bir değeri yoktur ve Hz. Peygamber'nin ashabından bir kısmına öğretilip

de diğer bir kısmına öğretmediği herhangi bir şey bulunmamaktadır. Korkmaz, et-Tancı'nin Şi'îliğin tarihî süreç içinde teşekkül ettiğini belirtmesi ve Şi'îlerin Hz. Peygamber dönemine taşıdıkları delillerin, özellikle de Hz. Peygamber kaynaklı özel gaybî bilgi iddiasının, temelden yoksun olduğunu belirtmesinin önemine dikkat çekti.

Başkanlığını Prof. Dr. Salih Tuğ'un yaptığı "*Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Çağdaş Problemlere Yaklaşımı*" başlığını taşıyan ve üç bildirinin sunulduğu **Yedinci Oturum**'da ilk tebliğ Prof. Dr. Sönmez Kutlu tarafından sunuldu. Kutlu, "Muhammed b. et-Tancı'nin Din-Siyaset İlişisine Yaklaşımı" adlı tebliğinde, Muhammed et-Tancı'nin "Peygamberimizin devlet başkanlığı nübüvvet mefhumuna dahil midir, değil midir?" şeklinde ortaya attığı bir sorunu analiz etti. Muhammed et-Tancı'ye göre Hz. Peygamber bir müftüdür, bir kadıdır, bir beşerdir, bir devlet başkanıdır, bir resuldür fakat nübüvvet görevini hiç kimseye devretmemiştir. Dolayısıyla peygamberlik ve elçilik mefhumu içerisine devlet başkanlığı girmez kanaatinde. Kutlu, bu fikrinde döneminin şartlarının etkisinin olup olmadığını da sorguladı. Fas, Mısır ve Türkiye tecrübesini göz önüne alarak onun bu kanaatinde rol oynayan etkenleri analiz etti. İhvân-ı Müslimîn'in "İslam din ve siyasettir" anlayışına tepki, Türkiye'deki uygulama ve tartışmalara bir açılım, Şi'a'nın velayeti dinin içine yerleştirmesine eleştiri ve İslam toplumlarının yaşadığı siyasi buhranların çözümüne bir katkı sağlamanın onun bu anlayışı benimsemesinde önemli rol oynadığını belirtti.

Prof. Dr. Mehmet Özdemir, "Muhammed b. Tavî et-Tancı'ye Göre Kur'an'da Peygamber'in Şahsiyeti" başlıklı bildirisinde onun, bir siyer müellifi olmayışından dolayı, olanı tespitten ziyade olması gereken üzerinde durmuş olduğunu ve bu konuda kaynak olarak öncelikle Kur'an-ı Kerim'i kullandığını fakat sahih rivayetlere de itibar ettiğini belirtti. Ona göre en öncelikli mesele risaletin anlaşılmasıdır ve bunu gerçekleştirmek için de mutlaka Hz. Peygamber'in tanınması gereklidir. Bu bağlamda onun Hz. Peygamber'in tebliğinin evrensel olduğunu ifade ederken dinden olan hiçbir şeyi insanlardan gizleyemeyeceğine vurgu yaptığını belirtti. Hz. Peygamber'in peygamberler zincirinin son halkasını teşkil etmiş oluşu İslâm dininde önceki dinlerden farklı olarak tebdil, ta'dil ve tashihin vuku bulmacağı anlamına geldiğini söyledi. Hz. Peygamber'in vahiy alışı es-

nasında yaşadığı olağanüstülükleri sara hastalığı olarak eleştiren müsteşriklere Hz. Peygamber'in vefatından önceki son bir hafta hariç, sağlıklı bir ömür sürmüş olması ve saradan ayılan birinin Hz. Peygamber'inkiler gibi aydınlık ve açık fikirlere sahip olmasının imkansızlığını delil göstererek cevap verdiğini belirtti. Özdemir, Hz. Muhammed'in beşer oluşuna ve gaybı bilmediğine vurgu yapan et-Tancı'nin Ona iman kişiyi kurtuluşa erdirir, ancak ona akraba olmak kişiyi hiçbir sorumluluktan kurtarmaz şeklindeki görüşüyle konuşmasını tamamladı.

Prof. Dr. İsmail Yakıt, "Muhammed b. Tavî et-Tancı'nin Kur'an ve İslâm Anlayışı" başlıklı bildirisini daha çok Muhammed et-Tancı'ye sorduğu sorulara verdiği cevaplarla oluşturduğunu belirtti. Özellikle et-Tancı'nin Kur'an'ın amacının bilim öğretmek değil hidayet olduğunu kıssalarında böyle anlaşılması gerektiği ile ilgili görüşlerini analiz etti.

Başkan'ın Yakıt'a iki kez anlattığı ilginç bir soru ve cevap ise şöyle idi. "Hocam insan Allah'tan bir parça mıdır?" Bunu da nereden çıkardın? "Ve nefeltu fihi min ruhî" (Hicr 15/29; Sâd 38/72). Hoca bir yerde çay içebilir miyiz dedi. Kantine indik. Birkaç yudum sonra bana benim bardağımı işaret ederek "Bu çay kimin? dedi. "Benim" dedim. Bu masada İsmail kim dedi? "Benim" dedim. Bunun üzerine bana "Sen çay mısın? dedi. Hayır dedim. Sonra bana birinci sorusunda benim dışımda ama benim sahip olduğum bir şeyi sorduğunu, ikinci sorusunda benim zatımı kastettiğini her ikisinde de "benim" diye cevap verdiğimi söyledi. Bu özellik hemen hemen bütün dillerde aynıdır. "Ruhî" deki "ya" harfi "kitabî" deki "ya" harfi gibidir, yoksa Allah'ın Ruh diye bir adı veya sıfatı yoktur. Allah'a ruh izafe edersen bir de beden izafe etmen gerekir ki bu da tamamen İslâm dışı bir şey olur dedi.

Prof. Dr. Sönmez Kutlu, oturumun tartışma kısmında iki mevzunun aydınlatılması bakımından Muhammed et-Tancı'nin Dr. unvanına sahip olup olmadığı ve ders notlarının otantikliği konusunu tartışmaya açtı. Hocaya tanık birinci nesil bir arada iken, bu iki sorunun çözümü için burada bulunanların katkıda bulunabileceğini söyledi. Bunun üzerine ilk sözü alan Fığlalı, bu konuda Kahire'de doktora unvanı elde etmiş, Rabat'ta onaylanmış fakat belge ulaş-

madığı için Fakülte kayıtlarında Dr. unvanının yer almadığını söyledi.

Ders notları konusu, derslerde tercüme yapanların verdiği bilgiye göre tamamen öğrencilere ait olması gerekirken Kutlu, Ankara ve İstanbul'dan derlediğim bu dipnotlu belgeler, birbirinin aynısı gibi paralel, farklı öğrencilerin farklı yerlerde aynı notları tutması mümkün olmasa gerekir; dolayısıyla acaba Ankara İlahiyat'ın bir kararı olarak profesör almak için ders notu hazırlama zorunluluğu var mıydı? diye sordu. Topaloğlu, hoca Ankara'dan geldiğinde elinde Türkçe dipnotlu tercüme edilmiş teksirler vardı, kaynaklarını bilmiyorum dedi. Prof. Dr. Metin Yurdagür, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde bir teksir kolu vardı. Üzerinde ders ve hoca adı kayıtlı olarak ders notlarını basarlardı. Biz bunları yarı resmi olarak kabul ederdik şeklinde verdiği bilgi bu notların et-Tancî tarafından hazırlanmış olma ihtimalini kuvvetlendirdi.

Dört konuşmacının yer aldığı **Değerlendirme oturumunu** Muhammed et-Tancî'nin kızı Prof. Dr. Ayşe Emel Kefeli yönetti.

Prof. Dr. Ayman Fuad Seyyid, ağırlıklı olarak bir anma toplantısından ummadığı derecede derinlemesine ilmi tartışmalı bildirimler dinlediğini, bunların basılmasının çok değerli bir birikim olacağını belirtti.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem, et-Tancî ilk dönem İslam alimleri gibi çok yönlü bir zattır değerlendirmesini yaptıktan sonra ona göre tek doğruculuk doğru bir tutum değildir, farklı düşünceler olabilir hatta olmalıdır ve kitaplarda yer alan her şeyin sadece kitapta yer aldığı için doğru olması gerekmez dedi.

Doç. Dr. Mahmut Ay, Muhammed et-Tancî'nin Kur'an ve İslam hassasiyetinin önemli bir meziyet olduğunu ve hocanın düşünce ve inanç özgürlüğüne yapmış olduğu vurgunun önemini belirtti. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi işbirliği ile Muhammed et-Tancî'nin isminin verileceği bir Tahkik Merkezinin açılmasını önerdi.

Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı, Muhammed et-Tancî gerçekten kendisini İslam kültürüne ve İslam Tarihine adanmış olan bir Serdengeçtidir. Memleketini dahi terk ederek kitabiyât aşkına bütün ömrünü feda etmiştir. Onun için esas olan doğru bilgidir. Bu doğru

bilginin elde edilebilmesi için de bütün farklılıkların bilinmesi ve tanınması şarttır dedikten sonra kendisinde Hocanın metrükesi olarak bazı evraklar, fişler ve birkaç defter bulunduğunu ve bunların araştırmacılar tarafından incelemesi gerektiğini, bu belgelerin bir arada bulunmasının yararlı olacağı için İSAM'daki metrükeye dahil edilmesi amacıyla bu andan itibaren İSAM'a verdiğini söyledi. Bunun üzerine ilgili dokümanlar Fuat Günel'e teslim edildi.

Başkan Prof. Dr. Ayşe Emel Kefeli Sempozyumda emeği geçen herkese teşekkür ederek oturumu kapattı.

Sempozyum dolayısıyla tertiplenen Muhammed et-Tancî'nin hayatı, çalışmaları ve eserlerinden fotoğraf, belge ve dökümanların yer aldığı sergi büyük ilgi gördü. Sempozyum salonunda sunulan tebliğlerin görüntülü olarak Sergi salonlarında, öğrencilerin ve katılımcıların izleyebilmeleri için ekranlara yansıtılması Sempozyuma ayrı bir anlam kattı.

Uluslararası Muhammed b. Tavî et-Tancî Sempozyumu, bir şahsı anma amacının ötesine geçti. Muhammed et-Tancî ile ilgili, "gerçeği arama uğruna kitapta yazan her şeyin kitapta yazıldığı için doğru olmadığını, bu sebeple tenkitçi zihniyetin bir yöntem olarak ilimde benimsenmesi gerektiği" ilkesi zihinlere kazıldı. Kelâm, tasavvuf, hukuk ve mezhepler tarihi ve diğer ilmi alanlarda Muhammed et-Tancî'nin yenilikçi fikirleri iki gün boyunca derinlemesine tartışıldı.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinin, Muhammed b. Tavî et-Tancî sempozyumu dolayısıyla bir araya gelmeleri, ilmi konularda tartışmalar yapmaları ve görüş alış verişinde bulunmaları sempozyumun vurgulanması gereken bir başka önemli yönüdür. Son olarak Cumhuriyet dönemi İlahiyat eğitim ve öğretimi ile ilgili bilgi ve belgelerin Fakülteler tarafından arşivlenmesi ve konuyla ilgili kurumsal bir hafızanın oluşturulmasının gerekliliği bu sempozyumda ortaya çıkmış oldu. Eğitim kurumlarımızın günlük işler yanında tarihi hafızalarının korunması ile ilgili kurumsal tedbirlerin alınarak bu birikimin sonraki nesillere aktarılması büyük önem arz etmektedir.

İlahiyat alanında yetişmiş ve bugün aramızdan ayrılmış bilim insanlarının bütün yönleriyle tanıtılması amacıyla daha nice sempozyumların düzenlenmesine başlangıç oluşturacağını ümit ediyoruz.

Sempozyumdan seçme görüntüler

14/10/2011

